

Патрелюк Д. А.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Донецького юридичного інституту МВС України

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАННЯ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНОМУ ПЕРЕСЛІДУВАННЮ

Якісні зміни, що відбуваються у структурі злочинності, впливають і на протидію кримінальному переслідуванню, яка зараз від окремих проявів переросла в систему активних, цілеспрямованих дій, обов'язковий елемент злочинної діяльності. Викладене ставить перед державними органами завдання щодо постійного удосконалення діяльності з подолання протидії кримінальному переслідуванню. Вирішення вказаної проблеми неможливе без розуміння теоретичних передумов, які слугували основою для закріплення існуючих норм кримінального закону.

Основу дослідження складають праці вчених-криміналістів, присвячені проблемам подолання протидії кримінальному переслідуванню, а саме: О. Я. Баєва, Р. С. Белкіна, В. С. Бурданової, Т. С. Волчецької, Л. Я. Драпкіна, Г. Г. Зуйкова, В. М. Карагодіна, Д. В. Кіма, В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна, В. О. Овечкіна, М. І. Порубовата інших.

Держава забезпечуючи діяльність судових та правоохоронних органів реагує на появу нових викликів, що протидіють нормальному функціонуванню системи досудового розслідування та судового розгляду.

Проаналізуємо вітчизняні закони про кримінальну відповідальність на предмет наявності норм, які б регулювали відносини протидії кримінальному переслідуванню та його подолання.

Так, КК УРСР (КК України в редакції 1960 року) з моменту прийняття містив невелику кількість норм, присвячених цій проблемі, зокрема: завідомо неправдиве показання (ст. 178 КК УРСР), перешкоджання явці свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку, підкуп цих осіб або погроза помстою за раніше дані показання чи висновок (ст. 180 КК УРСР), приховування злочинів (ст. 186 КК УРСР).

Протягом 1961–1962 років було криміналізовано такі діяння як: опір працівнику міліції, члену громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовцю при виконанні ними обов'язків по охороні громадського порядку (ст. 188–1 КК УРСР) та образа вказаних осіб (ст. 189–1 КК УРСР).

У 1990–1992 роках КК України було доповнено низкою статей, зокрема: втручання у вирішення судових справ (ст. 176–1 КК України), погроза щодо судді (ст. 176–2 КК України), погроза працівникові правоохоронного органу (189–2 КК України), втручання у діяльність працівника прокуратури, органу внутрішніх справ, безпеки (189–3 КК України), заподіяння тілесних ушкоджень судді або працівникові правоохоронного органу (189–4 КК України), умисне знищення або пошкодження майна, що належить судді чи працівникові правоохоронного органу (189–5 КК України).

Відповідальність за усі зазначені діяння передбачена і у КК України в редакції 2001 року.

Законодавче закріплення повноважень правоохоронних органів щодо подолання протидії кримінальному переслідуванню ґрунтувалося на наукових дослідженнях, які відображають поступове усвідомлення проблем в цьому напрямку. Наукові розробки, що заклали основу для законодавчого врегулювання цих відносин були проведені протягом 1960–2000 років і відбувалися у декілька періодів.

Початковий період (мав місце у 1960–1980 роках) характеризується початком розробки теорії подолання протидії кримінальному переслідуванню. В цей час вітчизняними та зарубіжними вченими активно досліджується діяльність злочинців з приховування фактів протиправної діяльності. Серед найбільш вагомих теоретичних досліджень варто відзначити докторську дисертацію Г. Г. Зуйкова «Криминалистическое учение о способе совершения преступления» (1970 р.), кандидатські дисертації В. М. Карагодіна «Способы сокрытия преступления, их криминалистическое значение, методы распознавания и преодоления» (1982 р.), В. С. Бурданової «Методика расследования уголовных дел об убийствах, инсценированных под самоубийства, и дело доведения до самоубийства» (1966 р.), наукових праць В. О. Овечкіна «Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками» (1975 р.), В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна «Способ сокрытия преступления и его криминалистическое значение» (1980 р.), Р. С. Белкіна «Курс советской криминалистики» (1979 р.) тощо.

Вказані праці представили нове розуміння криміналістичної моделі способу злочину, виділивши в його структурі дії з підготовки, вчинення та приховування протиправного діяння.

Зазначені наукові дослідження фактично заклали основу для розробки теорії подолання протидії кримінальному переслідуванню. Враховуючи той факт, що приховування переважно розглядалося як фізичні дії в момент вчинення злочину, а протидія перш за все як їх виявлення в момент проведення огляду місця події, можна дійти висновку, що дослідження початкового періоду стосувалися етапу кримінального провадження, який має місце до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У вітчизняній криміналістичній науці вказані ідеї залишаються беззаперечними та не втрачають своєї актуальності і до сьогодні, являючи собою першоджерело для переосмислення у докторських (І. А. Ніколайчук) та кандидатських (С. М. Зав'ялов) дисертаціях.

Період розробки теорії криміналістичної ситуації (мав місце у 1980–2000 рр.). Сутність цих досліджень полягає у тому, що її автори пропонують усю діяльність уповноважених суб'єктів на різних етапах кримінального переслідування розглядати з точки зору аналізу ситуацій, які їх наповнюють. Так, окремому розгляду підлягають ситуації, що складаються на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, на початковому та подальшому етапах досудового розслідування, а також під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Прихильниками ситуаційного підходу пропонується поділяти усі ситуації на сприятливі та конфліктні. В теоретичному плані саме та частина

криміналістичної ситуалогії, яка присвячена дослідженню конфліктних ситуацій та створенню алгоритмів дій слідчого у них, на нашу думку, і буде входити до теорії подолання протидії кримінальному переслідуванню як її складова частина.

Серед основних праць того періоду варто відзначити, докторські дисертації О. Я. Баєва «Основы предупреждения и разрешения конфликтов и конфликтных ситуаций в деятельности следователя» (1986 р.), Л. Я. Драпкіна «Основы криминалистической теории следственных ситуаций» (1988 р.), Т. С. Волчецької «Криминалистическая ситуалогия» (1997р.), кандидатська дисертація Д. В. Кіма «Следственная ситуация как информационно-познавательная система в деятельности по расследованию преступлений: по материалам корыстно-насильственных преступлений» (1999 р.), наукові праці М. І. Кулагіна, М. І. Порубова «Организация и тактика допроса в условиях конфликтной ситуации» (1977 р.) тощо.

Наукові розробки вказаних періодів (початкового та розробки теорії криміналістичної ситуалогії) представили собою теоретичну основу для законодавчого визнання існування протидії кримінальному переслідуванню.